

نقش قوانین و مقررات نفتی در روند توسعه سیاسی
و اقتصادی عراق پس از اشغال آمریکا

مؤلفان :

زینب امیری، مدرس و عضو دانشگاه

علی حمیدی، عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

زمستان ۱۳۹۴

سرشناسه	: امیری، زینب، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: نقش قوانین و مقررات نفتی در روند توسعه سیاسی و اقتصادی عراق پس از اشغال آمریکا/ زینب امیری، علی حمیدی
مشخصات نشر	: تهران: پژوهاک خرد پارسیان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص.: جدول - ۱۵۰۰۰۰ ریال
شابک	: 978-600-96567-2-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: نفت -- عراق -- صنعت و تجارت -- سیاست دولت
موضوع	: Petroleum industry and trade -- Government policy -- Iraq
موضوع	: نفت -- قوانین و مقررات -- عراق
موضوع	: Petroleum law and legislation -- Iraq
موضوع	: عراق -- تاریخ -- حمله ایالات متحده، ۲۰۰۳ - ۲۰۱۱ م.
موضوع	: Iraq War, 2003 - 2011
شناسه افزوده	: سمدی، علی، ۱۳۵۲
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۹۵۷/ H۳ : الف ۳۷۲ع/
رده بندی دیویی	: ۲۷۲۸۰۹۰۴/۳۲۰۰۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۱۳۷۳۷

نقش قوانین و مقررات نفتی در روند توسعه سیاسی و اقتصادی عراق پس از اشغال آمریکا مؤلفان:

زینب امیری، مدرس مدعو دانشگاه
علی حمیدی، عضو هیأت علمی دانشگاه

چاپ اول ۱۳۹۵
شمارگان ۲۰۰ نسخه
حروفچینی و طراحی جلد: سارا پیلوار
چاپ و صحافی: نگارش
حق چاپ برای ناشر و مؤلف محفوظ است
قیمت ۱۵۰۰۰ تومان

ISBN: 978-600-96567-2-1

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۵۶۷-۲-۱

گفتار اول: کلیات

- ۱۶ مبحث نخست: تأملی بر اشغال عراق و ضرورت بررسی برنامه های نفتی
- ۱۶ بند ۱- تأملی حقوقی بر اشغال عراق
- ۱۷ بند دوم: لزوم بررسی تأثیر برنامه های نفتی پس از اشغال عراق
- ۱۹ مبحث دوم: مفهوم سیاسی

گفتار دوم: ماهیت نظری رابطه نفت و توسعه اقتصادی

- ۲۳ مبحث نخست: بررسی ماهیت وابسته توسعه
- ۲۹ مبحث دوم: نظریه نوسازی
- ۳۱ مبحث سوم- مطالعات جدید نوسازی
- ۳۲ بند ۱- الگوی توسعه هانتینگتون
- ۳۵ بند ۲- منابع طبیعی
- ۳۸ مبحث چهارم: نفرین منابع
- ۴۱ الف- دیدگاه اول
- ۴۴ ب- دیدگاه دوم
- ۵۰ مبحث پنجم: نظریه دولت رانتیر
- ۵۲ بند ۱- رانتیرسم

۵۳	بند ۲- تأثیر و پیامدهای رانت
۵۳	الف- تأثیر بر ساخت دولت
۵۵	ب- تأثیر بر اقتصاد
۵۶	ج- تأثیر بر اجتماع
۶۰	مبحث ششم: رابطه نفت و اقتصاد
	گفتار سوم: تأملی بر صنعت نفت عراق
۷۰	مقدمه
۷۱	مبحث نخست: گذر از صنعت نفت عراق
۷۵	مبحث دوم: سازمان دهی صنعت نفت عراق
۷۸	مبحث سوم: نگاهی آماری به صنعت نفت عراق
۷۸	بند ۱- ذخایر نفتی
۸۰	بند ۲- توزیع جغرافیای
۸۱	بند ۳- تأسیسات پالایشگاهی
۸۱	الف- بیجی
۸۱	ب- بصره
۸۲	ج- الدور
۸۲	مبحث چهارم: ساختارهای انتقال نفت
۸۲	بند ۱- خطوط لوله
۸۳	بند ۲- مسیرهای صادراتی نفت عراق (خطوط لوله خارجی عراق)

۸۳	الف- خط لوله کرکوک - جیحان
۸۳	ب- خط لوله کرکوک- سوریه
۸۳	ج- خط لوله کرکوک- حیفای
۸۴	د- خطوط لوله عراق - عربستان (ایبسا)
۸۴	مبحث پنجم: پایانه ها
۸۴	بند ۱- پایانه بصره (مینالبکر)
۸۵	بند ۲- پایانه خور لامیه
۸۵	بند ۳- پایانه خور الزور
۸۵	بند ۴- نفتکش ها
۸۵	مبحث هفتم: وضعیت تولید نفت عراق
۸۹	بند ۱- صادرات نفت
۹۱	بند ۲- نفت عراق در زمان تحریم های سازمان ملل
۹۱	بند ۳- قطعنامه نفت در برابر غذا
۹۵	بند ۴- نقش عراق در اوپک
۱۰۰	نتیجه

گفتار چهارم: جایگاه نفت در اقتصاد عراق

۱۰۴	مقدمه:
۱۰۷	مبحث نخست: ساختار اقتصادی عراق
۱۱۰	مبحث دوم: اقتصاد عراق در قرن بیستم

- ۱۱۰ - بند ۱- سیاستهای اقتصادی در دوره اول
- ۱۱۶ - بند ۲- سیاستهای اقتصادی دور دوم
- ۱۱۸ - بند ۳- سیاستهای اقتصادی در دوره سوم
- ۱۲۸ میحث سوم: شاخص های اقتصادی
- ۱۲۸ - بند ۱- تولید ناخالص داخلی
- ۱۳۲ - بند ۲- رشد اقتصادی
- ۱۳۴ - بند ۳- بدهی های خارجی
- ۱۳۵ - بند ۴- بودجه دولت
- ۱۳۷ نتیجه:

گفتار پنجم: اشغال عراق و بازیابی جایگاه نفت در اقتصاد آن

- ۱۴۲ مقدمه:
- ۱۴۵ میحث نخست: استراتژی توسعه ملی عراق
- ۱۴۵ اصل چهارم: تقویت اقتدار و افزایش امنیت
- ۱۴۷ اصل اول: تقویت بنیانهای رشد اقتصادی
- ۱۵۱ اصل دوم: رونق بخشیدن به فعالیت بخشی خصوصی
- ۱۵۲ اصل سوم: ارتقاء سطح کیفی زندگی
- ۱۵۶ میحث دوم: بازسازی عراق بعد از اشغال
- ۱۵۶ - بند ۱- بازسازی عراق بعد از جنگ سال ۲۰۰۳
- ۱۵۸ - بند ۲- کنفرانس مادرید

۱۶۰	مبحث سوم: رشد اقتصادی
۱۶۴	مبحث چهارم: جایگاه نفت بعد از اشغال
۱۶۹	مبحث پنجم: صنعت نفت عراق پس از اشغال
۱۷۰	بند ۱- قانون نفت
۱۷۲	بند ۲- توزیع درآمدهای نفتی بر اساس قانون اساسی
۱۷۲	الف- مدیریت
۱۷۲	ب- نحوه توزیع درآمد
۱۷۵	ج - ماده ۱۰۴
۱۷۶	مبحث ششم: نقش نفت در اقتصاد عراق
۱۷۷	بند ۱- مناقصات
۱۷۹	مبحث هفتم: چالش های پیش روی صنعت نفت عراق
۱۷۹	بند ۱- نگرانی های امنیتی
۱۸۲	بند ۲- فساد
۱۸۲	بند ۳- قاچاق
۱۸۳	بند ۴- قراردادهای یک جانبه کردها
۱۸۶	نتیجه گیری کلی
	منابع

مقدمه

عراق با نام رسمی جمهوری عراق (به عربی: الجمهوریة العراقیة) (به کردی: کۆماری عێراق) کشوری در خاورمیانه و جنوب غربی آسیا است. پایتخت آن شهر بغداد است. این کشور از جنوب با عربستان سعودی و کویت، از غرب با اردن و سوریه، از شرق با ایران و از شمال با ترکیه همسایه است. از منطقه جنوب، مرز آبی کوچکی با خلیج فارس دارد و دو رود مشهور دجله و فرات که منشأ تمدن‌های باستانی و رودان (بین‌النهرین) در طول تاریخ کهن این کشورند از شمال کشور به جنوب آن روان می‌شوند و با پیوستن به رود کارون، اروندرود را تشکیل و به خلیج فارس می‌ریزند. مساحت عراق ۴۳۸,۳۱۷ کیلومتر مربع (۱۵۸م، حدود یک چهارم ایران) است. بیشتر سرزمین عراق پست، هموار و گرمسیری است. غرب عراق کویر است و شرق آن جلگه‌ای حاصلخیز. ولی بخشی از کردستان عراق (شمال خاور) کوهستانی و سردسیر می‌باشد. این کشور یکی از بزرگترین کشورهای دارای منابع نفتی با ۱۴۳ میلیارد بشکه ذخایر ثابت شده، می‌باشد، کشوری است با قومیت‌های گوناگون و ساکنان آن را عرب، کرد، ترکمن، آشوری، کلدانی، مندایی و صابئین و غیره تشکیل می‌دهند. کردها در نواحی شمال و شمال شرقی عراق که به کردستان عراق مشهور است زندگی می‌کنند و از لحاظ فرهنگی زبانی و طرز پوشش با عرب‌ها متفاوتند.

جمعیت عراق حدود ۳۱ میلیون نفر (آمار ۲۰۰۹) است. عرب‌ها ۷۵٪-۸۰٪، کردها ۱۵٪-۲۰٪، ترکمنان، آشوریان و غیره حدود ۵٪ از جمعیت عراق را تشکیل می‌دهند. همچنین حدود ۶۰٪-۶۵٪ درصد مردم عراق شیعه، ۳۲٪-۳۷٪ درصد سنی و ۳ درصد مسیحی و پیروان سایر ادیان هستند. عراق محل زندگی و مرگ ۶ امام شیعه است و شهرهای نجف، کربلا، کاظمین و سامرا زیارتگاه شیعیان جهان است. عراق دارای تمدن و فرهنگ دیرینه و پرباری است. سومریان، اکدی‌ها و آشوری‌ها نخستین تمدن‌های بلستانی عراق را چند هزار سال پیش از میلاد بنیاد

نهادند. پس از آن این منطقه بخشی از قلمرو هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان، ساسانیان، و امپراتوری روم بود. پس از اسلام عراق مرکز حکومت درازمدت خلفای عباسی شد تا اینکه این حکومت با حمله مغولان سقوط کرد. از میانه سده دهم تا پایان سده سیزدهم هجری خورشیدی، عراق بارها میان ایران و عثمانی دست به دست شد. عراق در سال ۱۲۹۸ (۱۹۱۹) به سرپرستی بریتانیا درآمد و در سال ۱۳۱۱ (۱۹۳۲) استقلال یافت. در سال ۱۳۵۹ (۱۹۸۰) جنگ ایران و عراق با حمله غافلگیرانه صدام به مرزهای ایران آغاز شد که تا سال ۱۹۸۸ ادامه یافت. به دنبال یورش ارتش عراق به کویت و جنگ خلیج فارس کشور عراق با تحریم‌های اقتصادی روبرو شد و قسمت شمالی آن منطقه پرواز ممنوع اعلام شد. هنگامی که خبرنگاران از مادلین آلبرایت وزیر امور خارجه دولت بیل کلینتون در مورد تحریم‌ها و مرگ بیش از نیم میلیون کودک عراقی بر اثر این تحریم‌ها پرسیدند خانم آلبرایت باخونسردی تمام جواب داد: «انتخاب سختی بود ولی ارزشش را داشت» در دوران تحریم حدود ۱ میلیون عراقی جان خود را از دست دادند. هنگامی که تحریم‌ها به سمت تبدیل شدن به فاجعه بشری پیش می‌رفت سازمان ملل برنامه نفت در برابر غذا را به اجرا گذاشت. طی این برنامه حدود ۶۵ میلیارد دلار نفت عراق با شبکه‌ای به میانگین زیر ۲۰ دلار به فروش می‌رسید. پسند عراق دست از بسیاری از برنامه‌های تسلیحاتی خود برداشت اما در سال ۱۹۹۸ آمریکا لغو تحریم‌ها را مشروط به کنار رفتن صدام کرد شرطی که برای دیکتاتوری مانند صدام سرخه می‌نمود. صدام حسین نه تنها کنار نرفت بلکه راحتتر مخالفان داخلی را سرکوب کرد نتیجه جنگ و کشته شدن ۱۲۰ هزار عراقی دیگر بود. نهایتاً در پی تهاجم نظامی ایالات متحده آمریکا و هم پیمانانش در سال ۱۳۸۲ (۲۰۰۳ میلادی)، حکومت صدام حسین سرنگون شد. هم اکنون دولت عراق که برآمده از آرای مردم عراق است، مسئولیت اداره امور عراق را برعهده دارد. اقتصاد عراق نیز مانند دیگر کشورهای حاشیه خلیج فارس متکی به «اقتصاد نفتی» است. صنعت گردشگری در عراق نیز به

خاطر وجود برخی اماکن مهم مذهبی شیعیان، نقش قابل توجهی را در اقتصاد عراق برعهده دارد.

این اثر، به دنبال بررسی تأثیر نفت و درآمدهای نفتی بر اقتصاد و سپس سیاست اقتصادی و اجتماعی این کشور است. با بررسی مفهوم توسعه و سپس بهره‌گیری از نظریات توسعه، سپس واکاوی وارائه نظریات مربوط به بحث نفرین منابع می‌خواهد به تأثیر این منبع طبیعی خدادادی در اقتصاد عراق بپردازد و اینکه چه تأثیری در سیاست و اجتماع این کشور داشته است. با این سوال که درآمدهای نفتی چه نقشی در روند توسعه سیاسی و اقتصادی این کشور پس از اشغال نظامی آمریکا داشته است؟ پیگیری سال‌های مختلف اقتصاد این کشور در پی پاسخگویی بر خواهد آمد. طرح این فرضیه که بعد از پایان یافتن تحریم‌های بین‌المللی و رشد تولید نفت و صنعت نفت عراق در زمانی در منطقه یکی از پیشرفته‌ترین کشورهای منطقه ای هم از لحاظ اقتصاد مهم. لحاظ سایر شاخص‌های توسعه بوده، دوباره پس از اشغال با توجه به قوانین و مقررات جدید و افزایش تولید و کسب درآمدهای بیشتر بتواند جایگاه مجدد خود را بازیابد. پس از گذری بر چگونگی اشغال عراق، مفهوم‌شناسی و طرح اصول کلی حاکم بر کاوش در در گفتار اول، تلاش خواهیم کرد در گفتار دوم با ارائه چارچوب نظری مناسب با موضوع توسعه و نظریات مختلف در زمینه توسعه و نقش منابع طبیعی به صورت اجمالی به تحلیل توسعه عراق در سالهای پس از اشغال بپردازیم. در گفتار سوم به پیشینه صنعت نفت در عراق و آمار و ارقام این صنعت در این کشور پرداخته خواهد شد.

در گفتار چهارم به نقش و تأثیر نفت در اقتصاد عراق از آغاز تأسیس تا سال ۲۰۰۳ و روند توسعه این کشور قبل از اشغال نظامی پرداخته خواهد شد. در گفتار پنجم به دنبال بررسی وضعیت صنعت نفت و درآمدهای نفتی عراق و سیاستهای اتخاذ شده در این کشور بعد از اشغال، و تأثیر این سیاستها در روند توسعه سیاسی و اقتصادی این کشور خواهیم بود.